

Н. Клокар

**АНДРАГОГІЧНА СКЛАДОВА НАУКОВОЇ ШКОЛИ
АКАДЕМІКА ВІКТОРА ОЛІЙНИКА**

У роки становлення національної освіти проблема створення, функціонування та розвитку системи післядипломної освіти (ПО) в Україні актуалізується в педагогічній теорії і практиці, що зумовлено європейським вектором розвитку освіти держави, пріоритетами якої стає людиноцентризм в освіті, необхідністю науково-методичного забезпечення підготовки кадрів для системи освіти дорослих (андрагогіки), зокрема – системи післядипломної педагогічної освіти (ППО).

Підготовка педагогічних працівників та керівників закладів освіти до роботи в нових умовах потребує врахування змін у соціально-економічному й освітньо-культурному розвитку України й інших держав. У зв'язку з цим зростає роль наукових досліджень з проблем функціонування системи ППО, роботи з педагогічними, управлінськими та методичними кадрами з питань навчально-методичного, науково-методичного, інформаційного, кадрового забезпечення їхньої професійної діяльності, запровадження основних положень освітнього менеджменту в практику роботи керівників закладів освіти всіх рівнів.

З часів незалежної України саме В. Олійник стояв у джерел формування наукової теорії ПО, зокрема, важливої її складової – ППО. Особисте спілкування та вивчення теоретичних засад наукових шкіл відомих вчених В. Андрущенка, С. Батишева, Б. Гершунського, О. Дубинчук, В. Кременя, Н. Ничкало, М. Ярмаченка та інших сприяли формуванню Віктора Олійника як провідного українського вченого. У полі зору вченого дослідження С. Алексєєва, А. Андрєєва, В. Вербицького, С. Вершловського, В. Горшкової, С. Змеєва, В. Крупицького, Е. Ліндемана, А. Марона, В. Нефьодова, М. Ноулса, В. Онушкіна, Є. Огарєва, К. Роджерса, Г. Сухобської, Є. Тонконогої, Л. Шмелькової, праці яких сформували

методологічні засади освіти дорослих і слугували В. Олійнику у його науковому становленні.

За період своєї діяльності на теренах української освіти вчений здійснив вагомий науковий пошук, зміст якого відображено у понад 300 наукових і науково-методичних праць. Значна частина наукового доробку Віктора Олійника присвячена проблемам управління освітою на всіх рівнях, зокрема – професійно-технічної освіти як важливої складовою системи освіти України. Так, вченим обґрунтовано й впроваджено зміст й організацію дистанційної післядипломної педагогічної освіти (2000–2002 рр.), теорію і методику підготовки управлінського і викладацького персоналу в системі дистанційної післядипломної освіти (2003–2005 рр.), науково-методичні засади підвищення кваліфікації керівних кадрів ПТНЗ в системі дистанційного навчання (2006–2008 рр.), кредитно-модульну організацію навчального процесу в підвищенні кваліфікації керівних кадрів освіти (2009–2011 рр.), науково-методичні засади модернізації освітньої діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти на засадах сучасних технологій (2012–2014 рр.), концептуальні засади утворення Відкритого університету післядипломної освіти (2016–2018 рр.).

У формування системи освіти дорослих, значним є внесок академіка В. Олійника, який стояв у джерел зародження й розвитку суспільного руху за демократизацію і гуманізацію освіти дорослих в Україні, становлення андрагогіки як рівноправної складової української науки, предметом якої є принципи та закономірності освіти дорослих. На початку ХХІ ст. навколо проблеми освіти дорослих і ППО у наукових колах розгорнулося широке обговорення. Саме у цей період вчений акцентує увагу на ролі освіти у житті суспільства і дорослої людини, подає сучасну інтерпретацію соціокультурних функцій освіти у житті особистості, розкриває роль і місце освіти дорослих у прогнозуванні й регулюванні суспільного прогресу, формуванні громадянського суспільства, обґрунтовує теорію і практику управління професійно-технічною освітою [4–10].

Погляд вченого з позицій освіти дорослих на галузь в цілому є важливим у розкритті найактуальніших проблем сучасної освіти як цілісного феномену для суспільства, що розвивається. Досліджуючи питання освіти дорослих, Віктор Олійник акцентує увагу на ціннісних сенсах їхньої професійної діяльності, розкриває важливість диференціації навчання, зокрема поєднання можливостей формальної, неформальної та інформальної освіти, що має максимально враховувати індивідуальні особливості кожної дорослої людини, спонукати її бажання, прагнення і волю до постійного навчання й саморозвитку, самовдосконалення. Важливим принципом освіти дорослих В. Олійник вважає гармонійну узгодженість цінностей і досвіду дорослої людини та її соціуму, оскільки освіта й самоосвіта дорослих стають в Україні досить потужним ресурсом, що сприяють розвитку інтелектуальної, соціальної й громадської активності людини.

Традиційна базова модель освіти дорослих включала вечірні загальноосвітні школи, вечірні і заочні факультети коледжів, інститутів й університетів, денну й заочну аспірантуру, різні форми перепідготовки і підвищення кваліфікації (кінець 90-х ХХ ст.). Проте, зміна освітньої парадигми на початку нового століття та вимог до рівня компетентностей особистості сучасного інформаційного суспільства вимагали оновлення змісту і форм освіти, зокрема – мережі курсів ПК і перепідготовки кадрів, науково обґрунтованих підходів до вирішення проблем подальшого розвитку теорії і практики освіти дорослих, що мали враховувати наявні на той час розбіжності в галузі освіти та проблеми, що потребують вирішення, зокрема:

- зниження довіри українського суспільства до освіти;
- відтік і низька ступінь наповнення кваліфікованими кадрами закладів освіти, зокрема освіти дорослих;
- невідповідність освітніх програм і технологій викликам часу;
- низький (на межі критичного) рівень фінансування галузі;
- застаріла матеріально-технічна база і приміщень закладів освіти;

- централізована, у більшості своїй командно-адміністративна система управління галуззю;
- відсутність рівного доступу до якісної освіти численним групам населення;
- інертність, відсутність мобільності системи та інше.

Євроінтеграційні процеси, соціально-економічні та суспільно-політичні перетворення в Україні стали поштовхом до зміни освітньої парадигми: від когнітивної – культурологічної – особистісно орієнтованої до компетентнісної, що спонукало вченого до посилення наукового пошуку і вирішення практичних проблем освіти дорослих, яка має враховувати й формувати ключові навички інформаційного і дигітального суспільства, а саме: вміння особистості критично мислити, її здатність до взаємодії й комунікації, формування навичок колективної роботи, творчого підходу до вирішення справи, вміння знаходити нестандартні розв'язання завдань і проблем. Для подальшого розвитку андрагогіки важливим є і врахування закономірних тенденцій розвитку освіти сьогодення: демократизація освітнього процесу та його індивідуалізація, випереджальний характер, позитивність навчання, самоосвіта, інтенсифікація, комп'ютеризація, креативність, циклічність та багатоступеневість, зміни цільових установок, підвищення якості освіти.

Занурення у зміст наукових праць академіка В. Олійника дають можливість зрозуміти глибинні підвалини методологічної складової досліджень вченого, що підтверджуються використанням сучасних філософсько-педагогічних підходів, які визначають сутність діяльності андрагога; феноменологічного підходу, що створює основу змістового аналізу педагогічних явищ, які тісно пов'язані з андрагогічною взаємодією; парадигмального підходу, що забезпечує науково обґрунтований вибір засобів і методів досліджень андрагогічної взаємодії; культурологічного підходу, що визначає ставлення до учасників андрагогічного процесу як суб'єктів культури, враховуючи індивідуальні, особистісні й професійні

позиції її учасників; компетентнісного підходу, як сучасної філософії освіти, що забезпечує інтегративну єдність когнітивної, культурологічної, особистісно орієнтованої й аксіологічної складових професійного розвитку дорослої людини. Андрагог розглядається вченим як носій сучасних знань (предметно-змістова складова), тьютор, модератор і фасилітатор (організаторська складова), лектор, викладач, тренер (діяльнісна складова), який забезпечує суб'єкт-суб'єктну взаємодію дорослих слухачів і викладачів.

Вивчення питання теоретичного обґрунтування системи ПО показує, що науковцями ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» під керівництвом вченого обґрунтовано зміст процесу системного управління освітою дорослих у ППО, який ставить за мету задоволення соціальних освітніх потреб громадян, що працюють. Відповідно, досліджено і функції освіти дорослих як сучасним соціальним інститутом, якими передбачено виявлення замовників освітніх послуг закладів ППО, визначення нормативно-правового та ресурсного забезпечення їхнього навчання, аналіз потреб категорій замовників (державні службовці, керівники закладів освіти, практичні психологи та ін.; вища, загальна середня, професійно-технічна освіта, державна служба; індивідуальні, групові, колективні потреби), створення умов та організація якісного навчання слухачів і практична реалізація освітніх програм, системний моніторинг та аналіз результатів навчання дорослих, відповідно – якості запропонованих програм [11].

Усвідомлюючи важливість розвитку освіти дорослих і врахування суспільно-політичних змін у державі, що проявляються передусім у становленні й розвитку громадянського суспільства, посиленні ролі освітянської громади різних рівнів в управлінні галуззю, академік В. Олійник визначає для себе пріоритетним створення громадських об'єднань освітян, першочерговими завданнями яких мають стати представлення і захист інтересів дорослого населення, зокрема – права на післядипломну освіту, пожиттєве навчання й розвиток. Насамперед – це створення Всеукраїнської громадської організації «Громадська рада освітян і науковців України»

(ГРОНУ), що має на меті сприяння всебічному розвитку вітчизняної освіти і науки, у джерел формування якої, поряд зі Станіславом Ніколаєнком, стояв і Віктор Олійник [3].

Академік є ініціатором створення Науково-методичного комплексу «Консорціум закладів післядипломної освіти» (2009 р.) та заснованого у його рамках Українського відкритого університету післядипломної освіти (2015 р.), які працюють над розробленням і впровадженням сучасних стандартів освіти дорослих, зокрема – післядипломної освіти педагогічних, науково-педагогічних і управлінських кадрів, інноваційних моделей неперервного професійного розвитку зазначених категорій працівників на основі мережевої й інших освітніх технологій.

Варто зазначити, що Український відкритий університет післядипломної освіти – перший в Україні самоврядний (автономний) навчальний заклад типу розподіленого університету, який, реалізуючи освітню політику держави щодо оптимізації мережі вищих навчальних закладів, забезпечує координацію діяльності закладів післядипломної освіти і спрямовує її на реалізацію законодавства про освіту, приведення змісту післядипломної освіти й освіти дорослих у відповідність до європейських освітніх стандартів, модернізацію освітньої інфраструктури, розроблення навчально-методичного забезпечення діяльності закладів післядипломної освіти, впровадження інноваційних підходів до неперервного розвитку особистості фахівця на засадах взаємодії формальної, неформальної та інформальної освіти [2].

Об'єднання зусиль регіональних закладів ППО, координація їх наукової, навчально-методичної роботи й міжнародної діяльності – суттєвий внесок Віктора Олійника у розвиток системи ППО України. «В наш час навчальним закладам післядипломної педагогічної освіти приділяється все більша увага науковців, які досліджують накопичений педагогічний та організаційно-методичний досвід, шукають нові шляхи розв'язання поставлених перед цими закладами завдань – визначити та розробити

дидактичні основи надання спеціалістам необхідного комплексу актуальних знань, умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, який забезпечував би потрібний рівень практичної діяльності, формував здатність ефективно адаптуватися до нових умов, активізував прагнення до постійного особистісного та фахового зростання» [8, с. 5]. Так, лише за останні роки за ініціативи вченого започатковано роботу понад 20 експериментальних майданчиків на базі обласних закладів ППО, що охоплюють дослідження різних аспектів післядипломної освіти управлінських, педагогічних і методичних кадрів, зокрема: теорія, методологія і методика формування інноваційного потенціалу персоналу закладів ППО, розвиток лідерства в умовах реформування освіти України, обґрунтування теоретичних засад професійного розвитку фахівців із вищою освітою впродовж перебігу кар'єри, узагальнення закономірностей управління закладами післядипломної освіти, визначення особливостей професійної діяльності андрагогів у системі післядипломної освіти тощо.

Вагомим є внесок В. Олійника як вченого і організатора науки у підготовку наукових кадрів системи ППО та вищої школи, управлінських кадрів вищої кваліфікації для закладів освіти різних рівнів. Аналіз наукових праць вченого підводить нас до висновку, що у процесі формування своєї наукової школи Віктор Олійник звертає особливу увагу на такі складові підготовки майбутніх наукових та науково-педагогічних кадрів, як: розвиток активності та самостійності, інтелектуального і професійного потенціалу особистості вченого й науково-педагогічного працівника (андрагога) системи ППО, рівня їхньої культури, вироблення навичок рефлексії, вдосконалення комунікативних здібностей, соціального мислення, громадянської позиції й мобільності, що забезпечує неперервну інтеграцію науковця й викладача системи освіти дорослих із суспільством, їх самовдосконалення як необхідної умови поступального розвитку дорослих, з якими він співпрацює. Створення аспірантури та докторантури в ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», значне розширення переліку їх спеціальностей є яскравим свідченням

професійного підходу вченого до підготовки наукових кадрів. За роки функціонування цих наукових підрозділів навчання пройшли понад 350 аспірантів і докторантів з різних регіонів України, більшість з яких – науково-педагогічні працівники закладів ППО. Спеціалізована вчена рада Д 25.455.03, що створена за ініціативи і безпосередньої участі В. Олійника, об'єднала у своєму складі провідних вчених, які досліджують питання теорії і методики управління освітою, створюють свої наукові школи, проводять велику практичну роботу з підготовки керівних кадрів галузі освіти України.

Одним із важливих напрямів роботи вченого є розгортання системних наукових досліджень з проблем освіти дорослих. До кола наукових інтересів академіка В. Олійника та послідовників його наукової школи входять питання дослідження проблем управління освітою всіх рівнів, зокрема – розроблення науково-методичних засад управління системою післядипломної педагогічної освіти, розвиток відкритої післядипломної освіти в Україні, управлінських компетентностей керівників закладів освіти, ефективність формальної і неформальної освіти у професійному становленні педагогічних і науково-педагогічних кадрів тощо.

За наукового керівництва та консультування В. Олійника захищено 15 кандидатських і 8 докторських дисертацій, що є вагомою складовою наукової школи вченого. Серед них дослідження Н. Клокар (Психолого-педагогічна підготовка вчителя до інноваційної діяльності), О. Ануфрієвої (Оцінка якості початкової освіти на основі кваліметричного підходу), М. Кириченка (Управління загальноосвітнім навчальним закладом: методологічний аспект), А. Зубка (Організаційно-педагогічні умови удосконалення навчального процесу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів), С. Синенко (Розвиток післядипломної педагогічної освіти в країнах Західної Європи (Англії, Франції, Німеччині), З. Рябової (Теоретико-методологічні засади маркетингового управління навчальною діяльністю інститутів післядипломної педагогічної освіти), Л. Сергєєвої (Теоретико-методичні основи управління розвитком професійно-технічного навчального закладу),

І. Драч (Теоретичні і методичні засади управління формуванням професійної компетентності магістрів педагогіки вищої школи), О.Самойленка (Теоретичні і методичні засади підготовки бакалаврів – учителів математики за дистанційною формою навчання), Г.Тимошко (Система розвитку організаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу) та інших.

За останнє десятиліття суттєвих змін зазнали й освітньо-професійні програми ПК державних службовців галузі освіти та керівників закладів освіти, методичних служб. Їх зміст відображає наукові погляди автора щодо формування та розвитку управлінських компетентностей керівників закладів та установ освіти, спрямованість на виконання актуальних завдань функціонування галузі в умовах сучасних суспільних трансформацій, висвітлення освітніх трендів епохи інформаційних технологій, що роблять навчання дорослих більш якісним і передбачають поєднання можливостей неформальної та інформальної освіти, персоналізацію навчання і сторітеллінг як ефективних методик освіти дорослих, навчання через челленджі (виклики), навчання у неформальному середовищі, корпоративне онлайн навчання [4]. На часі – активне запровадження навчання за віддаленими технологіями з використанням смартфонів і забезпеченням оперативного зворотнього зв'язку, озброєння нового покоління освітян інструментарієм, що уможливить неперервність їхнього навчання, спільну роботу і неформальний обмін знаннями, підвищення кваліфікації і постійного професійного зростання.

Нині особливої уваги потребують питання персоналізації навичок і розвитку лідерських якостей особистості, що стануть ключовими для навчання лідерів галузі освіти, запорукою досягнення успіху в кар'єрі, особистісному зростанні. У полі зору науковця – проблеми становлення лідерів освітніх змін, розвиток інформаційних і комунікативних компетентностей керівників закладів освіти, питання формування іміджу

закладу освіти і його керівника, розвиток критичного мислення директорів, роль керівників у запровадженні сучасних форм і змісту освіти тощо.

Децентралізація влади в Україні, створення об'єднаних територіальних громад стали новим викликом для освіти дорослих, оскільки значно зріс запит на керівників із чіткою вираженою активною громадянською позицією, грамотних і активних жителів територій, які здатні позитивно впливати на створення умов якісного життя населення. Насамперед, ідеться про якість освіти, яку має забезпечити опорна школа об'єднаної територіальної громади і, відповідно, її керівник. Саме тому особливої ваги набувають питання розвитку громадянських компетентностей керівників закладів та установ освіти, їхні знання, навички і вміння, глибокі переконання й усвідомлення ролі школи як центру демократичних перетворень у громаді. За безпосередньої участі академіка В. Олійника навчальні плани і програми підвищення кваліфікації керівників галузі освіти різних рівнів наповнюються сучасним змістом і реалізуються через численні інноваційні форми навчання. Теоретичні засади управлінської школи вченого, його практичні здобутки як керівника ЦППО та ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України також успішно трансформуються у сучасне організаційне та навчально-методичне забезпечення підготовки бакалаврів і магістрів, що здійснюється в Університеті за різними спеціальностями.

Гарантом якості роботи ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», який з перших днів його заснування очолює академік В. Олійник, є науково-педагогічні кадри вищої кваліфікації. Так, навчальний процес в Університеті забезпечують 9 кафедр, на яких працює понад 100 науково-педагогічних працівників, з яких 80% мають науковий ступінь доктора та кандидата наук, 60% – вчене звання професора та доцента, серед науково-педагогічних працівників Університету – дійсні члени та члени-кореспонденти, провідні науковці структурних підрозділів Національної академії педагогічних наук України, заслужені працівники освіти України; до читання лекцій та участі у науково-практичних конференціях запрошуються провідні зарубіжні вчені та

викладачі. Успішність підготовки кадрів вищої кваліфікації для Університету залежить від врахування інтеграції соціокультурної, гуманітарної і професійної складових, спеціальної і конкретної галузевої освіти (зокрема – системи ППО), що вимагає особливої уваги до питань диференціації змісту й форм навчання дорослих, максимального врахування їхніх запитів, потреб, уподобань. У полі зору андрагога мають бути такі складові системи освіти дорослих, як соціально-економічні характеристики регіонів, соціальні групи населення, культурні і етнічні особливості, рівень освіти і набутого практичного досвіду, вікові групи тощо, що сприяє формуванню ефективної системи навчання дорослих [11].

У полі зору вченого питання нормативно-правового забезпечення освіти дорослих. Маючи активну громадянську позицію та проявляючи стурбованість про подальший розвиток галузі, В. Олійник постійно ініціює заходи з розроблення сучасного нормативно-правового поля функціонування освіти дорослих і системи ППО, зокрема:

- внесення до Закону «Про освіту», а також до Закону «Про освіту дорослих/післядипломну освіту» (розроблення якого на часі), визначення понять, завдань, принципів, функцій післядипломної освіти й освіти дорослих [1];
- закріплення статусу закладів післядипломної педагогічної освіти з урахуванням того, що вони здійснюють підвищення кваліфікації осіб з вищою освітою, отже, потребують кадрового, матеріального, іншого ресурсного забезпечення на відповідному рівні;
- закріплення статусу науково-педагогічних працівників, які працюють у закладах післядипломної педагогічної освіти, на рівні науково-педагогічних працівників системи вищої освіти, а також унормування створення та функціонування кафедр як основних структурних підрозділів зазначених закладів;

- урахування особливостей функціонування закладів післядипломної педагогічної освіти під час визначення ліцензійних умов, порядку проведення акредитації/атестації зазначених закладів;
- прийняття Концепції і стратегії розвитку післядипломної освіти/підвищення кваліфікації керівних кадрів, фахівців з вищою освітою різних галузей;
- прийняття Положення про післядипломну освіту / підвищення кваліфікації або організацію освітнього процесу на курсах підвищення кваліфікації [12];
- розроблення й затвердження стандартів післядипломної освіти / підвищення кваліфікації керівних кадрів, фахівців з вищою освітою різних галузей, науково-педагогічних та педагогічних працівників, робітничих кадрів тощо з конкретизацією компетентностей та вимог до результатів навчання тощо.

Наукова школа академіка Віктора Олійника поповнюється новими актуальними напрямками досліджень з проблем освіти, зокрема освіти дорослих. Розширюється науковий пошук, висувуються гіпотези, обґрунтовуються нові поняття й теорії, відкриваються закономірності й закони, з'являються нові імена, які стають гідним продовженням наукової спадщини вченого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проект Закону України «Про освіту» [електронний ресурс] / ст. 20 «Освіта дорослих як складова навчання впродовж життя». — Режим доступу : [http://mon.gov.ua/content/Діяльність/Зв'язки ...](http://mon.gov.ua/content/Діяльність/Зв'язки...)
2. Всеукраїнська громадська організація «Консорціум закладів післядипломної освіти» [електронний ресурс]. — Режим доступу : umo.edu.ua
3. Громадська Рада освітян і науковців України (ГРОНУ) [електронний ресурс]. — Режим доступу : gronu.org.ua
4. Навчально-методичний комплекс підвищення кваліфікації державних службовців V–VII категорії посад: завідувачі відділів (управлінь) освіти райдержадміністрацій та міськвиконкомів за дистанційною формою навчання / за заг. ред. В. В. Олійника ; упоряд. Л. Л. Ляхощка. — Київ : Міленіум, 2003. — 100 с.

5. Олійник В. В. Наукові основи управління підвищення кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти : монографія / В. В. Олійник. — Київ : Міленіум, 2003. — 594 с.

6. Олійник В. В. Післядипломна освіта та безперервний професійний розвиток педагога в умовах реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки / В. В. Олійник // Науково-методичне забезпечення діяльності освітніх округів в умовах реформування освітньої галузі: темат. зб. пр. ; за заг. ред. В. В. Олійника. — Рівне : ПП Лапсюк, 2012. — С. 3–13.

7. Олійник В. В. Концептуальні підходи до формування ціннісної управлінської еліти в освітньому середовищі / В. В. Олійник // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, соціологія. — Х. : ХП, 2008. — № 2. — С. 45–51.

8. Олійник В. В. Менеджмент розвитку фахового зростання педагогічних працівників профтехосвіти в сучасних умовах / В. В. Олійник // АПН України ; Ун-т менедж. освіти. — Київ, 2009. — С. 5.

9. Олійник В. В. Модернізація системи післядипломної педагогічної освіти України в умовах змін / В. В. Олійник // Післядипломна педагогічна освіта: європейські орієнтири та регіональні пріоритети: тези міжнар. наук.-практ. конф. (10–11 верес. 2009 р., м. Біла Церква) ; за наук. ред. В. В. Олійника, Л. М. Карамушки, Н. І. Клокар, Л. І. Даниленко. — Біла Церква : КОШОП, 2009. — С. 20–22.

10. Олійник В. В. Загальна стратегія ППО / В. В. Олійник // Управління освітою. — 2010. — № 7(235). — С. 11–13.

11. Положення про організацію освітнього процесу у державному вищому навчальному закладі «Університет менеджменту освіти» [електронний ресурс]. — Режим доступу : umo.edu.ua

12. Проект Положення про післядипломну освіту в Україні [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://osvita.ua> > Вища освіта...